

16. Η ΕΠΙΔΡΑΣΗ ΤΩΝ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΩΝ ΦΥΣΙΚΗΣ ΑΓΩΓΗΣ ΤΟΥ ΕΞΩΤΕΡΙΚΟΥ ΣΤΑ ΑΝΤΙΣΤΟΙΧΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ

Η άσκηση και η γύμναση κατά την αρχαιοελληνική περίοδο θεωρούνταν συστατικό στοιχείο της πολιτείας, βάση της εκπαίδευσης των νέων αλλά και η ουσία της υγιούς ζωής των ενηλίκων. Εμπεριείχε την εκμάθηση, την ενασχόληση και επίδοση στα διάφορα αθλήματα των τοπικών και πανελλήνιων αγώνων. Το σύνολο των αθλημάτων και των δραστηριοτήτων αυτών αποκλήθηκε γυμναστική (γυμνός – ασκούμεναι).

Το Ελληνικό κράτος που προέκυψε μετά την επανάσταση του 1821, στο πλαίσιο της εκπαιδευτικής του πολιτικής, έπρεπε να εισαγάγει στα σχολεία κάποια μορφή σωματικής άσκησης. Στην ευρωπαϊκή πραγματικότητα την περίοδο εκείνη χρησιμοποιούνταν τρία μοντέλα γυμναστικής:

- α. το γερμανικό
- β. το σουηδικό
- γ. το αγγλοσαξωνικό.

Τόσο κατά την περίοδο της αντιβασιλείας όσο και κατά την οθωνική περίοδο επιλέχτηκε το γερμανικό σύστημα γυμναστικής αφού και το συνολικό εκπαιδευτικό σύστημα υιοθετούσε τις βασικές αρχές του βαυαρικού εκπαιδευτικού συστήματος²⁷³. Κανένα απ' αυτά τα εκπαιδευτικά συστήματα γυμναστικής δεν ήταν διαμορφωμένο σύμφωνα με τις ανάγκες του νεοσύστατου κράτους και, πολύ περισσότερο, των ίδιων των ελληνοπαίδων. Για παράδειγμα, το γερμανικό μοντέλο πέραν του ότι δεν είχε επιστημονικό υπόστρωμα, απαιτούσε ακριβά γυμναστικά όργανα και στεγασμένους χώρους. Πέραν αυτών, δεν παρείχε τη δυνατότητα εκγύμνασης πολλών παιδιών ταυτόχρονα και απαιτούσε κατάλληλη σωματική διάπλαση και ικανότητες που δεν χαρακτήριζαν τα ταλαιπωρημένα,

²⁷³. Λαμπράκη – Παγανού. Α. (1988), ό.π.

σωματικά και ψυχικά, παιδιά της μετεπαναστατικής ελληνικής πολιτείας²⁷⁴.

Η υιοθέτηση του γερμανικού μοντέλου γυμναστικής, επομένως, πέραν του ότι υπήρξε αποτέλεσμα επιβολής «εκ των άνω», δημιούργησε και τις συνθήκες στρατικοποίησης όχι μόνο της φυσικής αγωγής αλλά και ολόκληρου του εκπαιδευτικού συστήματος. Παράλληλα, δημιούργησε μια σειρά έντονων αντιπαθειών και αντιθέσεων που οδήγησαν στην ταύτισή του με την τότε πολιτειακή κατάσταση. Η σύνθεση όλων αυτών είναι έμμεσα εμφανής κατά την πολιτειακή αλλαγή του 1862²⁷⁵, όταν νομοθετικά επιχειρείται η εισαγωγή της γυμναστικής στα γυμνάσια του ελληνικού κράτους. Από αυτό το χρονικό σημείο και μέχρι την υιοθέτηση του σουηδικού γυμναστικού συστήματος, που κατά τον Χειμάρρα τοποθετείται το 1909²⁷⁶, οι επιδράσεις και η σύγχυση ταυτίζονται. Είναι χαρακτηριστικό ότι ενώ στην Ευρώπη γενικά (ακόμη και σ' αυτή την ίδια την Αγγλία) την ίδια περίοδο οι παιδιές, η αγωνιστική, οι χοροί και οι εξωσχολικές δραστηριότητες αποτελούν την νέα άποψη για τη γυμναστική στην εκπαίδευση, στην ελληνική πραγματικότητα παρατηρείται έντονη προσκόλληση στα προηγούμενα συστήματα. Ταυτόχρονα ζητούνται εκπαιδευμένοι γυμναστές που είτε «βρίσκονται» στο στρατό και την πυροσβεστική «μέχρις ου εκπαιδευθεί ανάλογος αριθμός διδασκάλων της γυμναστικής»²⁷⁷, είτε μεταξύ «όσων είχαν σπουδάσει τη γυμναστική σε ειδικές σχολές της Ευρώπης ή όσων είχαν καταρτισθεί θεωρητικά και πρακτικά στο Κεντρικό Δημόσιο Γυμναστήριο των Αθηνών»²⁷⁸.

Είναι χαρακτηριστικό πως ακόμη και σ' αυτόν, τον κατά τα άλλα πολύ προοδευτικό για τα ελληνικά δεδομένα, νόμο ΒΧΚΑ του 1899²⁷⁹

²⁷⁴. Δημητριάδης. Σ. Χ. (1899), ό.π.

²⁷⁵. Δημητριάδης. Σ. Χ. (1899), ό.π.

²⁷⁶. Χειμάρρας. Κ. (1965), «Το Ολυμπιακόν Ιδεώδες», Αθήνα

²⁷⁷. Β.Δ./1880 «Περί Γυμναστικής» Εθνικό τυπογραφείο

²⁷⁸. α. Β.Δ. /1882 «Περί Γυμναστηρίου» Εθνικό τυπογραφείο

β. Β.Δ./1883 «Περί γυμναστικής των μαθητών των Ελληνικών Σχολείων»

²⁷⁹. Υπουργείον Εκκλησιαστικών και της Δημοσίας Εκπαιδύσεως(1900), ό.π.

προβλέπονταν ο σχεδιασμός προγράμματος για τη γυμναστική σύμφωνα με τα ευρωπαϊκά πρότυπα²⁸⁰ καθώς και μέτρα για τη μαζική άθληση²⁸¹ «εν υπαίθρω». Απόδειξη της άποψης αυτής αποτελεί η επιστολή – υπόμνημα των μαθητών της Σχολής Γυμναστών, όπου διατυπώνεται πως μετά το καθαυτό γερμανικό μοντέλο γυμναστικής όσα ακολούθησαν ήταν είτε αυτούσια είτε μείξεις του γερμανικού, σουηδικού, ελβετικού καθώς και του γαλλικού μοντέλου²⁸². Ο νόμος ΒΧΚΑ αποτέλεσε πρότυπο νομοθετικού έργου για τη γυμναστική και τον αθλητισμό που δημιουργήσε παράδοση μέχρι σήμερα. Σύμφωνα μ' αυτήν, οι σύγχρονες τάσεις της γυμναστικής στην Ελλάδα επικράτησε να συνδέονται, άμεσα ή έμμεσα, με τις αντίστοιχες των χωρών της Ευρώπης, των Η.Π.Α. και του Καναδά. Το φαινόμενο είναι κραυγαλέο στο νόμο ΓΥΛΗ του 1909²⁸³, ακόμα δε περισσότερο στα διατάγματα του υπουργού παιδείας Ι. Δ. Τσιριμώκου το 1913 (ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 3) και το 1914 (ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 4). Κατά τον Χρυσάφη, οι διατάξεις του διατάγματος:

«ελήφθησαν κατά πιστοτάτην αντιγραφήν εκ της Γαλλικής οργανώσεως ...»²⁸⁴.

Το σουηδικό σύστημα εισήχθη κατά τη γνώμη μας για τους παρακάτω λόγους:

α. Ο Ι. Χρυσάφης, όντας ισχυρή προσωπικότητα, προώθησε την ιδέα της καθιέρωσης του σουηδικού συστήματος στην Ελλάδα. Μαζί με τον Φ. Καρβέλα αποτέλεσαν τη δυάδα των πρώτων ελλήνων γυμναστών

²⁸⁰. Χρυσάφης. Ι. (1930), « Οι Σύγχρονοι Διεθνείς Ολυμπιακοί Αγώνες», Αθήναι

²⁸¹. Σβορώνος. Ν. (1992), ό.π.

²⁸². α. Υπόμνημα των Μαθητών της Σχολής των Γυμναστών προς την Βουλήν των Ελλήνων (1907), «Η εν Ελλάδι Γυμναστική και το Νομοσχέδιον περί Στρατιωτικού Σχολείου Γυμναστικής», Αθήναι

β. Ζούππερ. Α., Βούρου. Ρ. (1900), « Εγχειρίδιον Γυμναστικής Συνταχθέν επί τη Βάσει των εν Ελβετία Εγκεκριμένων Νεωτάτων Εγχειριδίων Γυμναστικής», εν Αθήναις

γ. Χρυσάφης. Ι. (1925), « Έκθεσις περί του Νέου Γαλλικού Συστήματος Σωματικής Αγωγής και του παρ' ημίν Όντος νυν εν Χρήσει », Αθήναι

²⁸³. Ν. ΓΥΛΗ (3402) 5/11/1909, ό.π.

²⁸⁴. Χρυσάφης. Ι. (1925), ό.π.

που πραγματοποίησαν σπουδές στη Σουηδία και επιστρέφοντας κατόρθωσαν να εμφυτεύσουν τις αρχές του σουηδικού συστήματος γυμναστικής λόγω της αποδοχής τους ως αυθεντιών στο χώρο. Αυτό είναι εμφανές από τον τρόπο που χρησιμοποιήθηκε από τους εκπαιδευτικούς και των δυο βαθμίδων το βιβλίο του Ι. Χρυσάφη «Η Γυμναστική κατά το Σουηδικόν Σύστημα»²⁸⁵, ειδικότερα δε το «εγκόλπιον» που το συνόδευε²⁸⁶.

β. Ένας γυμναστής επαρκούσε για να γυμνάσει μεγάλο αριθμό παιδιών σε ανοιχτό χώρο χωρίς να έχει την ανάγκη γυμναστικών οργάνων. Επομένως δεν είχε κόστος για την πολιτεία και δεν απαιτούσε ιδιαίτερες εγκαταστάσεις, που ούτως ή άλλως δεν υπήρχαν.

γ. Ανταποκρινόταν στην παιδαγωγική αρχή της «αυθεντίας» του δασκάλου που κυριαρχούσε την εποχή εκείνη και, το κυριότερο, δεν απαιτούσε ειδικές επιστημονικές γνώσεις από τους γυμναστές για να το μάθουν.

δ. Μπορούσαν να συμμετέχουν τα παιδιά όλων των ηλικιών, ανεξαρτήτως φύλου και σωματικής διάπλασης, εκτελώντας πειθήνια και μη αυτενεργώντας.

Εν τούτοις το σουηδικό σύστημα γυμναστικής δεν επιβλήθηκε χωρίς να προκαλέσει αντιδράσεις, κυρίως από την πλευρά των στρατιωτικών, οι οποίοι έβλεπαν να φεύγει από το χώρο επιρροής τους η μαθητιώσα νεολαία. Έτσι, παρά το ότι το 1909 έγιναν μετεκπαιδευτικά μαθήματα για τους γυμναστές και τους δασκάλους προκειμένου να εισαχθεί η σουηδική γυμναστική στις σχολικές μονάδες, έμμεσα οι στρατιωτικοί επιβάλουν τις ετήσιες γυμναστικές επιδείξεις των σχολείων²⁸⁷, τις παρελάσεις και τις ασκήσεις πυκνής τάξεως. Εύκολα διαπιστώνει κανείς, εμπειρικά,

²⁸⁵. Χρυσάφης. Ι. (1908), « Η Γυμναστική κατά το Σουηδικόν Σύστημα», Αθήναι

²⁸⁶. Χρυσάφης. Ι. (1909), « Η Σωματική Αγωγή των Μαθητών των Σχολείων της Μέσης Εκπαιδύσεως. Οδηγός του Διδασκάλου », Εν Αθήναις

²⁸⁷. Δημαράς. Α. (1983), ό.π.

ακόμη και σήμερα ενσωματωμένα τέτοια στοιχεία στη φυσική αγωγή και των δύο βαθμίδων της εκπαίδευσης. Είναι χαρακτηριστικό ότι ήδη δύο χρόνια πριν, στο περίφημο «Υπόμνημα των Μαθητών της Σχολής των Γυμναστών προς την βουλήν των Ελλήνων»²⁸⁸, αναφέρονται και τα παρακάτω:

«Ο Ν. ΓΡΝΗ/1906 **Περί Συστάσεως Στρατιωτικού Σχολείου Γυμναστικής** αποτελεί μια από τις τελευταίες προσπάθειες που οι στρατιωτικοί προσπαθούν να ελέγξουν τη γυμναστική των σχολείων».

Οι προσπάθειες όμως φαίνεται πως δεν ήταν από τις τελευταίες. Με διάταγμα του 1920 ανατίθεται στη Χριστιανική Αδελφότητα Νέων (ΧΑΝ) η ευθύνη του στρατιωτικού αθλητισμού²⁸⁹. Η ΧΑΝ όμως, τελούσα υπό αμερικανικό έλεγχο, επέκτεινε τη δράση της και στη μη στρατευμένη ελληνική νεολαία. Έτσι εισήγαγε και διέδωσε τα παιχνίδια της καλαθοσφαίρισης, της πετοσφαίρισης και το θεσμό των κατασκηνώσεων²⁹⁰. Την ίδια χρονιά παγιώνεται ο θεσμός των γυμναστικών επιδείξεων και των εσωτερικών σχολικών αγώνων²⁹¹ που διατηρήθηκε μέχρι το 1976, παρά την αδιαφορία που έδειχνε η πλειονότητα των γυμναστών.

Αυτό που δεν μπόρεσαν να επιβάλλουν ευθέως οι στρατιωτικοί, δηλαδή το γερμανικό σύστημα γυμναστικής, το πέτυχαν με τη βοήθεια των πολιτικών το 1929, μέσω του Ν. 4371²⁹². Πραγματοποιήθηκε ένας συγκερασμός των δυο συστημάτων αλλά στην ουσία

²⁸⁸. Υπόμνημα των Μαθητών της Σχολής των Γυμναστών προς την Βουλήν των Ελλήνων (1907), ό.π.

²⁸⁹. Δ. 23 -2 -1920 «Περί Αποστολής του Στρατιωτικού Σχολείου Γυμναστικής αναφορικώς προς τας περί Αθλητισμού Προτάσεις της Χριστιανικής Αδελφότητος Νέων και περί Αθλητικού Τμήματος αυτής»

²⁹⁰. Διάκος. Α. (1986), «Η Εμφάνιση των Νεανικών Οργανώσεων. Το Παράδειγμα της Θεσσαλονίκης», Ιστορικότητα της Παιδικής Ηλικίας και της Νεότητας, Πρακτικά Διεθνούς Συμποσίου, Αθήνα

²⁹¹. Ν. 2476/1920 «Περί Τροποποιήσεως και Συμπληρώσεως των Νόμων ΒΧΚΑ' και ΓΥΛΗ' Περί Γυμναστικής», Εθνικό τυπογραφείο

²⁹². Ν. 4371/13-8-1929 «Περί Τροποποιήσεως, Συμπληρώσεως και Κυρώσεως των Ν.Δ. της 9 Δεκεμβρίου 1925, Περί Ενιαίας Οργανώσεως και Διοικήσεως της Σωματικής Αγωγής, και της 20 Σεπτεμβρίου 1926 Περί Οργανώσεως της Σωματικής Αγωγής και της Στρατιωτικής Προπαιδεύσεως καθώς και της λοιπής Ισχυούσης Γυμναστικής Νομοθεσίας, ως ετροπολογήθη» Εθνικό τυπογραφείο

η φυσική αγωγή των μαθητών ταυτίστηκε με τη στρατιωτική προπαίδευση²⁹³. Την περίοδο αυτή όμως στην ευρωπαϊκή πραγματικότητα αρχίζει η υπερκέραση και των δυο συστημάτων από την παιδαγωγική γυμναστική. Ο Χειμάρρας εκτιμά πως προς αυτήν την κατεύθυνση τείνει ο Ε. Παυλίνης, όταν υιοθετεί την ανάγκη αναμόρφωσης της φυσικής αγωγής και του προσανατολισμού της προς μια νέα ελληνοκεντρική κατεύθυνση, στοιχεία της οποίας θα ήταν οι αθλοπαιδιές και η αγωνιστική²⁹⁴.

Αυτά που φαινόταν ότι εξελικτικά θα οδηγούσαν, έστω και με σημαντική χρονική καθυστέρηση, στην υιοθέτηση των τεκταινομένων στην υπόλοιπη Ευρώπη διακόπηκαν το 1936 από το δικτατορικό καθεστώς της 4^{ης} Αυγούστου. Η φυσική αγωγή στη σχολική πραγματικότητα οπισθοχώρησε στην κατάσταση του 1914²⁹⁵. Οι πομπώδεις, φασιστικού γερμανικού τύπου τελετές, οι επιδείξεις της αλκής και της ρώμης αποτέλεσαν τον κεντρικό άξονα της φυσικής αγωγής στην εκπαίδευση.

Η περίοδος του πολέμου κατά του άξονα και η Γερμανο-ίταλική κατοχή της περιόδου 1940 - 44 παρουσιάζει δύο όψεις. Η κατοχική κυβέρνηση, υπό την απαίτηση των κατακτητών, εκδίδει μια σειρά διαταγμάτων με σκοπό την πλήρη εποπτεία και της φυσικής αγωγής από τα όργανα της κατοχής. Απέναντι σ' αυτήν την κατάσταση στο χώρο της εθνικής αντίστασης αναπτύχθηκε για πρώτη φορά ένα καθαρά ελληνικό μοντέλο φυσικής αγωγής. Μέσα σ' αυτό η ψυχαγωγική διάσταση της φυσικής αγωγής, το αθλητικό πνεύμα, οι λαϊκοί αγώνες, οι παραδοσιακοί χοροί και τα παραδοσιακά παιχνίδια κατείχαν κυρίαρχη θέση.

Από τον εμφύλιο πόλεμο (1945 – 49) μέχρι και την είσοδο της φυσικής αγωγής και στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση το 1983, η σουηδική γυμναστική και οι γυμναστικές επιδείξεις αποτελούν

²⁹³. Χατζηχαριστός Δ. (1990) ό.π.

²⁹⁴. Χειμάρρας. Κ. (1965), ό.π.

²⁹⁵. Χατζηχαριστός.Δ. (1990), ό.π, σ.166

το χαρακτηριστικό γνώρισμα της περιόδου. Οι μαθητές κυρίως παίζουν τα παραδοσιακά τοπικά ελληνικά παιχνίδια έξω από το σχολείο. Υπάρχει όμως το παράδοξο της απαγόρευσης των παιχνιδιών σε μεγάλους ανοικτούς χώρους. Χαρακτηριστική περίπτωση του πνεύματος αποτελεί η εγκύκλιος της 6/3/1954 του ΥΠΕΠΘ προς τους γενικούς επιθεωρητές μέσης εκπαίδευσης, όπου αναφέρονται τα εξής εκπληκτικά:

«... παραγγέλλομεν όπως εις περίπτωσιν καθ' ην ήθελε καταγγελθή ότι μαθητής τις εφοράθη παίζων ποδόσφαιρον ή άλλας παιδιάς, αι οποία απαγορεύονται εις ανοικτούς χώρους παρά της αστυνομίας, συνέρχεται ο Σύλλογος των καθηγητών, και προβαίνει εις την τιμωρίαν αυτού...»²⁹⁶.

Πολύ απλά, κατά τη γνώμη μας, η εκπαιδευτική πραγματικότητα στο σύνολό της υπόκειται στις συνέπειες της πολιτικής κατάστασης της εποχής.

Η ίδρυση του Π.Ι. το 1964²⁹⁷ σε συνάρτηση με τη ρύθμιση των προγραμμάτων φυσικής αγωγής του γυμνασίου και του λυκείου και την ταυτόχρονη επέκταση της υποχρεωτικής εκπαίδευσης από έξι σε εννέα έτη, που σήμαινε επέκταση της φυσικής αγωγής μέχρι την ηλικία των 15 ετών, αποτελούν κατά τη γνώμη μας την τομή προς τη νεότερη εποχή. Επιστέγασμα αυτής της μεταβολής υπήρξε η εκλογή του Ι. Ιωαννίδη ως συμβούλου φυσικής αγωγής στο Π.Ι. Αυτός για πρώτη φορά εισάγει τη χρήση των όρων «φυσική αγωγή» και «φυσική κουλτούρα». Με παρένθεση την περίοδο της επταετούς δικτατορικής κυβέρνησης, οι προσπάθειες του Ι. Ιωαννίδη για την κατάργηση των γυμναστικών επιδείξεων και τη στροφή στην ελληνοκεντρική αγωνιστική φυσική αγωγή ευοδώθηκαν το 1976 με την κατάργηση των γυμναστικών επιδείξεων, τη δημιουργία των σχολικών ομίλων, την εισαγωγή των αθλοπαιδιών και της ενόργανης γυμναστικής στα

²⁹⁶. Δημαράς. Α. (1983), ό.π.

²⁹⁷. Ν.Δ. 4379/1964, ό.π.

σχολεία²⁹⁸. Η προσπάθεια αυτή της σύζευξης σχολικής φυσικής αγωγής και αθλητισμού φαίνεται πως καθυστέρησε αρκετά, δεδομένου ότι η αντίστοιχη κίνηση στην ευρωπαϊκή πραγματικότητα έγινε το 1930.

Τα νέα Αναλυτικά Προγράμματα (Α.Π.) φυσικής αγωγής του 1988 και 1990 στηρίχτηκαν στις σύγχρονες επιστημονικές και παιδαγωγικές αντιλήψεις για τη φυσική αγωγή. Ταυτόχρονα, οι απόψεις του Ιωαννίδη σχετικά με τις ιδιομορφίες της ελληνικής πραγματικότητας φαίνεται να εμποτίζουν τα προγράμματα αυτά. Εκείνο όμως που σηματοδοτεί πλέον τη νέα πραγματικότητα της φυσικής αγωγής είναι ο νόμος – πλαίσιο 1566/85 για την οργάνωση και λειτουργία της πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης. Ο κεντρικός σκοπός των Α.Π. φυσικής αγωγής²⁹⁹ για μεν τη δευτεροβάθμια εκπαίδευση³⁰⁰ είναι ο αθλητικός - αγωνιστικός, ενώ για την πρωτοβάθμια ο παιδαγωγικός³⁰¹.

Το σύνολο των μεταβολών που πραγματοποιήθηκαν μέχρι σήμερα τείνουν να πλησιάζουν το αρχαιοελληνικό μοντέλο. Τα αποτελέσματα όμως δεν υπήρξαν άμεσα ορατά, γιατί υπήρξε έλλειψη ενημέρωσης, έλλειψη σαφούς τεκμηρίωσης και μη προσαρμογή στην ελληνική πραγματικότητα.

²⁹⁸. α. Ιωαννίδης. Ι. (1965), ό.π.

β. Ιωαννίδης. Ι. (1975), ό.π.

²⁹⁹. Μουντάκης. Κ.(1992), «Η Φυσική Αγωγή στο Γυμνάσιο και στο Λύκειο», Θεσσαλονίκη

³⁰⁰. ΥΠ.Ε.Π.Θ. Δ/ση Φ.Α. (1990),«Αναλυτικά Προγράμματα Φυσικής Αγωγής Γυμνασίου και Λυκείου. Οδηγίες εφαρμογής στη διδασκαλία», Αθήνα

³⁰¹. ΥΠ.Ε.Π.Θ. (1988), ό.π.